

Katarzyna Król
Nauczyciel Zespołu Szkół Ekonomicznych w Głogowie

ROLA NAUCZYCIELA W PRACY Z UCZNIEM ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI

Polska szkoła musi sprostać rosnącemu wyzwaniu związanemu (według opinii dyrektorów i samych nauczycieli) z częstszym pojawianiem się w niej uczniów, którzy wymagają dodatkowej pomocy lub nietypowego postępowania pedagogicznego. Dlatego też specjalnym potrzebom edukacyjnym (SPE) poświęca się w polskiej szkole co raz więcej uwagi. Nieustannej ewolucji podlegają procesy toczące się w polskiej oświacie którego efektem jest wzrost wrażliwości na różne potrzeby uczniów. W procesie dostosowania szkoły mamy już za sobą etap adaptacji dzieci z niepełnosprawnościami motorycznymi lub sensorycznymi. Przedszkola i szkoły podstawowe świadczą zajęcia logopedyczne. Wielu nauczycieli zostało przeszkolonych i oswojonych ze zjawiskiem ADHD. Nauczyciele rozpoznają dyslektyków i dyskalkulie. W toku wszystkich tych zmian mogliśmy obserwować wzrost liczby dzieci/uczniów z diagnozą zaburzeń lub przynajmniej podejrzewać, że jakieś zaburzenia posiadają. Wzrost przypadków możemy powiązać z tym, że nauczyciele nieustannie się szkolą i nauczyli się dostrzegać niepokojące symptomy. Niezaprzeczalnie przyczynił się do tego również dostęp do niezawodnych i bardziej przyjaznych narzędzi diagnostycznych. Szkoły zaczęły organizować uświadamiające i pouczające spotkania dla rodziców co przyczyniło się do zmiany sposobu ich myślenia i wzrostu świadomości zaburzeń jakim może podlegać ich dziecko oraz zrozumienia, że odpowiednia diagnoza i terapia mogą pomóc ich dziecku w osiągnięciu efektów edukacyjnych oraz rozwinąć jego rzeczywisty potencjał. Co więcej, obudzona świadomość rodziców wpłynęła na zwiększenie ich zaangażowania w działania podejmowane by pomóc dziecku.¹

Czym są specjalne potrzeby edukacyjne?

Po raz pierwszy termin specjalne potrzeby edukacyjne wprowadziła Mary Warnock w dokumencie The Warnock Report. Special Educational Needs opublikowanym w 1978 roku

¹ M.Lisewska, "Polska szkoła wobec specjalnych potrzeb edukacyjnych", <https://nowaera.pl>, [10.06.2021]

w Londynie przez Her Majesty's Stationery Office. Niegdyś uczniów kategoryzowano pod kątem deficytów medycznych. Chciała aby rozpoznanie potrzeb było bardziej funkcjonalne

Zespół Ekspertów ds. Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych, który został powołany w 2008 roku przez ministra edukacji narodowej zaproponował następujące definicje:

Dzieci i młodzież ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi to te, u których stwierdza się spektrum objawów utrudniających lub uniemożliwiających funkcjonowanie: ruchowe, sensoryczne, poznawcze, w zakresie komunikacji, emocjonalno-społeczne i/lub psychiczne, wpływających na jakość życia i pełnienie ról społecznych teraz i/lub w przyszłości.

2

Zgodnie z rozporządzeniem MEN z dnia 9 sierpnia 2017 roku w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach Specjalne Potrzeby Edukacyjne (SPE) wynikają w szczególności:

- niepełnosprawności,
- z niedostosowania społecznego,
- z zagrożenia niedostosowaniem społecznym,

Dzieci i młodzież ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi to te, u których stwierdza się zagrożenie niepełnosprawnością, wszelkie dysfunkcje, dysharmonie lub niesprawności mogące mieć negatywny wpływ na dalszy rozwój.

- z zaburzeń zachowania lub emocji,
- ze szczególnych uzdolnień,
- ze specyficznych trudności w uczeniu się,
- z deficytów kompetencji i zaburzeń sprawności językowych,

² M.Jas, M.Jarosińska „Specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży. Prawne ABC dyrektora przedszkola, szkoły i placówki” MEN, 2010

- z choroby przewlekłej,
- z sytuacji kryzysowych lub traumatycznych,
- z niepowodzeń edukacyjnych,
- z zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi,
- z trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą.

Aby mieć pełen obraz potrzeb swoich wychowanków, nauczyciele, pedagodzy i terapeuci, informacje o potencjale i problemach uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi powinni czerpać z różnych źródeł, np.:

- z informacji zawartych w orzeczeniu lub opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej,
- z obserwacji które prowadzą
- z rozmów i wywiadów prowadzonych z rodzicami lub opiekunami prawnymi,
- z informacji od innych nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów, w tym – pracujących z dzieckiem,
- z analizy prac dziecka,
- z analizy oceny opisowej ucznia,
- z literatury (książki, artykuły w prasie specjalistycznej),
- z uznanych portali internetowych,
- ze stron internetowych i publikacji organizacji społecznych i innych instytucji działających na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży, m.in.: centrów pomocy rodzinie, ośrodków interwencji kryzysowej, ośrodków pomocy społecznej, świetlic socjoterapeutycznych i środowiskowych itp.³

Od lat pracuje się nad rozwiązaniami edukacyjnymi, programowymi oraz metodycznymi, które przyczyniłyby się do stworzenia szkoły na miarę współczesności. Spośród wielu, najbardziej pożądane to:

1. Zbliżenie edukacji do rzeczywistego życia, do potrzeb społecznych i indywidualnych.
-

2. Uwzględnienie przemian funkcji oświaty – przygotowanie uczniów do samodzielnego i rozumnego korzystania z rozmaitych źródeł wiedzy, koordynowanie instytucji udostępniających wiedzę, pomaganie w selekcji, systematyzowaniu i wartościowaniu. Samorozwój i samorealizacja uczestników oświaty.
3. Upodmiotowienie edukacji tzn. uczynienie jej interesującą i przyjemną. Uświadomienie, że najważniejsze są nie instytucje i dokumenty lecz ludzie i ich rozwój.⁴
4. Demokratyzacja i uspołecznienie oświaty- powiązanie instytucji oświatowych z potrzebami społeczności lokalnych pozwoli na ich udział w tworzeniu planów, zachęca różne środowiska do zwiększania nakładów na oświatę.
5. Samoregulacja i elastyczność systemu edukacji, które pozwalają:
 - reagować oświacie na zmiany potrzeb i oczekiwań społecznych, zmiany wiedzy naukowej i innych czynników
 - zachować pewne treści w oświacie jak: wiedza o kulturze, tradycji i historii
 - w coraz większym stopniu uwzględnić oczekiwania indywidualne związane z rozwojem osobowości i funkcjonowaniem w różnych sytuacjach społecznych.⁵

Jaka jest zatem rola szkoły w kształceniu uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Art. 1 ustawy o systemie oświaty jasno wskazuje zadania jakie powinna realizować szkoła w zakresie organizowania pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Zapis ten gwarantuje: dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej (art. 1 pkt 4); możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną oraz niedostosowaną społecznie, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami (art. 1 pkt 5); opiekę nad uczniami niepełnosprawnymi przez umożliwianie realizowania zindywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych (art. 1 pkt 5a); opiekę nad uczniami szczególnie uzdolnionymi poprzez

⁴ J.Skiba, J.Wojciechowska, „Współczesna edukacja, wielopłaszczyznowość zadań”, Kraków 2016

⁵ J.Skiba, J.Wojciechowska, „Współczesna edukacja, wielopłaszczyznowość zadań”, Kraków 2016

umożliwianie realizowania indywidualnych programów nauczania oraz ukończenia szkoły każdego typu w skróconym czasie (art. 1 pkt 6); przygotowywanie uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia (art. 1 pkt 14); 10 warunki do rozwoju zainteresowań i uzdolnień uczniów przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz kształtowanie aktywności społecznej i umiejętności spędzania czasu wolnego (art. 1 pkt 15).

Nowy model organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej określają rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie: 1. Zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1487), 2. warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1490), 3. warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1489), 4. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1491), 5. szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1488), 6. zmieniające rozporządzenie w sprawie ramowego statutu publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym publicznej poradni specjalistycznej (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1492).⁶

Z założenia szkoła nastawiona jest na to, aby każdy uczeń osiągnął sukces na miarę swoich możliwości. Niezbędne jest więc wypracowanie działań systemowych wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Szkoła organizuje pomoc psychologiczno-pedagogiczną polegającą na:

1. Diagnozowaniu środowiska ucznia.
2. Rozpoznawaniu potencjalnych możliwości psychofizycznych i edukacyjnych oraz indywidualnych potrzeb ucznia i umożliwieniu ich zaspokojenia.

⁶ M.Jas, M.Jarosińska „Specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży. Prawne ABC dyrektora przedszkola, szkoły i placówki” MEN, 2010,

3. Rozpoznawaniu trudności w nauce i niepowodzeń szkolnych.
4. Wspieraniu ucznia z wybitnymi uzdolnieniami.
5. Organizowaniu różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej.
6. Podejmowaniu działań wychowawczych i profilaktycznych wynikających z programu wychowawczego szkoły i programu profilaktyki i wspieraniu nauczycieli w tym zakresie.
7. Prowadzeniu edukacji prozdrowotnej i promocji zdrowia wśród uczniów, nauczycieli i rodziców.
8. Wspieraniu nauczycieli i rodziców w działaniach wyrównujących szanse edukacyjne ucznia.
9. Udzielaniu nauczycielom pomocy w dostosowaniu wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych przez nich programów nauczania do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych ucznia, u którego stwierdzono zaburzenia i odchylenia rozwojowe lub specyficzne trudności w uczeniu się, uniemożliwiające sprostanie tym wymaganiom.⁷
10. Wspieraniu rodziców i nauczycieli w rozwiązywaniu problemów wychowawczych.
11. Umożliwianiu rozwijania umiejętności wychowawczych rodziców i nauczycieli.
12. Podejmowaniu działań mediacyjnych i interwencyjnych w sytuacjach kryzysowych.
13. Doradztwie edukacyjno- zawodowym (dotyczy gimnazjum).⁸

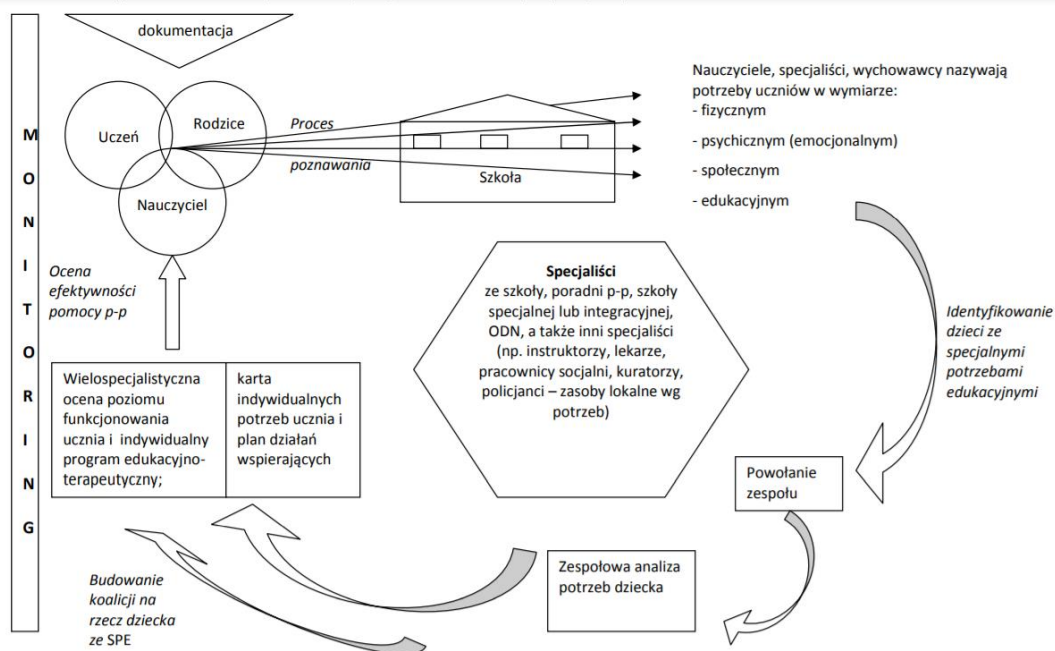
Aby podejmowane działania były skuteczne i w ogóle mogły zostać wdrożone w życie, niezbędna jest współpraca z:

1. Rodzicami
2. Nauczycielami i innymi pracownikami szkoły
3. Poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, w tym poradniami specjalistycznymi
4. Podmiotami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży.

⁷ Program wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, <https://edupage.org> [10.06.2021]

⁸ Program wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, <https://edupage.org> [10.06.2021]

JAK POWINNA WYGLĄDAĆ PRACA Z UCZNIEM ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI?

Rys.2. Graficzne przedstawienie sposobów pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. ⁹

Głównym zadaniem stawianym przed nauczycielami w pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi jest rozpoznanie i zaspokajanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dziecka, jego możliwości psychofizycznych, zbadanie i określenie mocnych jego stron, rozpoznanie uzdolnień oraz co jest przyczyną niepowodzeń edukacyjnych. Bardzo ważne jest poznanie przyczyn związanych z trudnościami, barierami i innymi utrudnieniami funkcjonowania ucznia w środowisku szkolnym. Ważnym zadaniem nauczycieli jest także podejmowanie działań sprzyjających rozwojowi kompetencji oraz potencjału uczniów w celu podnoszenia efektywności uczenia się i poprawy ich funkcjonowania. Poza tym istotna jest współpraca z poradnią w procesie diagnostycznym i postdiagnostycznym.

Uczniowie ze SPE wymagają dodatkowego wsparcia w procesie kształcenia, aby pokonywać trudności w uczeniu się, jak i rozwijać uzdolnienia. Edukacja musi być odpowiednio dostosowana do specjalnych potrzeb dzieci i młodzieży.

⁹ K. Leśniewska, E. Puchała, Organizacja procesów wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, <https://ore.pl>, [14.06.2021]

Nauczyciele są zatem zobowiązani dostosować metody i formy pracy z dzieckiem do jego możliwości uwarunkowanych dysfunkcjami czy sytuacją społeczną. Nauczyciele powinni przede wszystkim opierać się na diagnozie specjalistów poradni psychologiczno-pedagogicznej, specjalistów zatrudnionych w placówkach ogólnodostępnych, lekarzy, rehabilitantów, terapeutów i innych specjalistów.

Po zapoznaniu się z orzeczeniami bądź opiniami psychologiczno-pedagogicznymi nauczyciele powinni realizować zawarte w nich zalecenia, dotyczące między innymi:

- dostosowania sposobów komunikowania się z uczniem,
- wydłużenia czasu pracy, kiedy jest to konieczne,
- dzielenia materiału nauczania na mniejsze partie, zmniejszenia liczby zadań do wykonania, zwiększenia liczby ćwiczeń i powtórzeń materiału,
- częstego odwoływania się do konkretnego i stosowania metody pogłębionej umożliwiającej poznawanie wielozmysłowe,
- zastosowania dodatkowych środków dydaktycznych i technicznych,
- powtarzania reguł obowiązujących w klasie oraz jasnego wyznaczenia granic i egzekwowania ich przestrzegania.

Do zadań nauczycieli należy również sporządzanie i ewaluowanie programów pomocy i wsparcia, w tym indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego. Zespół opracowuje program po dokonaniu wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia, uwzględniając diagnozę i wnioski sformułowane na jej podstawie oraz zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, we współpracy (w zależności od potrzeb) z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, poradnią specjalistyczną, specjalistami zatrudnionymi w szkole, rodzicami ucznia i samym uczniem. Realizując działania z uczniem ze SPE, można stosować szereg uniwersalnych zasad wartych wprowadzenia w pracę indywidualnej.

Podsumowując, należy podkreślić, iż podejmując pracę z uczniem ze SPE, nauczyciel ustala wyznaczniki procesu edukacyjnego ucznia w indywidualnym przypadku. W zależności od charakteru specjalnych potrzeb ucznia określany jest zakres dostosowania programu edukacyjnego, uwarunkowania wynikające z diagnozy ucznia, cele edukacyjne i terapeutyczne, procedury osiągania celów edukacyjnych i terapeutycznych, zasady pracy i oceniania. Następnie ustalenia te przekładają się na sposób prowadzenia zajęć obowiązkowych i dodatkowych.

Nauczyciel ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi musi podczas zajęć wykonać dodatkowe czynności i zastosować odpowiednie rozwiązania metodyczne. Natomiast w poszczególnych etapach procesu kształcenia powinien mieć na uwadze indywidualne¹⁰ możliwości i potrzeby, w celu poprawy funkcjonowania ucznia oraz planowania dalszych działań.

Katarzyna Król
Nauczyciel Zespołu Szkół Ekonomicznych w Głogowie

¹⁰ M.Nachajowska, „Praca z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”, <https://monitorszkolny.pl> nr76,[10.06.2021]